

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 35

Заснований в 1996 році

Рівне – 2006

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ:
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 35. — Рівне: РДГУ, 2006. — 196 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дидактики вищої освіти, історії педагогіки, теорії і методик виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаніка);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет)/

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №4 від 24.11.2006 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2006

УДК: 37. 011. 31: 372. 41

З. А. ЗАХАРЧУК

ДО ПИТАННЯ ПРО СПОСОБИ КЕРІВНИЦТВА НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ ОВОЛОДІННЯ
ВИРАЗНИМ ЧИТАННЯМ

Резюме. У статті викладається теоретично обґрунтована та експериментально перевірена методика навчання експериментального читання молодших школярів в умовах уроку. Суть її заключається в максимальній педагогізації і цілеспрямованості способів керівництва навчально-виховним процесом оволодіння виразним читанням. Вони реалізуються через дидактичні структури уроків читання різних типів, їх зміст, втілюють провідні ідеї навчальних програм, психофізіологічні та лінгводидактичні вимоги до уроку.

Ключові слова: виразне читання, техніка мовлення, логіка мовлення і читання, педагогізація методики виразного читання, осмислення, емоційно-образний та лексико-стилістичний аналізи.

Сучасна освіта характеризується демократизмом, гуманізмом навчання та виховання, розширенням самостійності в удосконаленні організації та змісту освіти з урахуванням інтересів та потреб учнів, створенням широких можливостей для диференційованого навчання. Із зазначеними проблемами тісно пов'язана проблема розвитку техніки читання, одним із аспектів якої є формування навичок його виразності. Уже в початкових класах необхідно забезпечувати оволодіння навичками дійового читання.

Проблема використання виразного читання як ефективного засобу в навчально-виховному процесі має давню традицію, чималу теоретичну і методичну спадщину. Значний вклад у розвиток цієї проблеми внесли педагоги та методисти Є. Славинецький та С.Полоцький, Ф.І.Буслаєв, К.Д.Ушинський, В.Я.Стоюнін, В.П.Острогорський, В.П.Шереметевський, П.Д.Боборикін, П.Д.Семенов, Д.Д.Коровяков, Н.І.Сентюріна, Ю.Е.Озаровський, Г.В.Ортоблевський, В.М.Аксьонов, М.О.Рибнікова, В.В.Голубков, Є.В.Язовицький, Я.М.Смоленський, С.А.Кочарян, Т.Ф.Завадська, М.М.Стракевич, Л.О.Горбушина, Б.С.Найдьонов, Г.К.Бочаров, Т.А.Ладиженська, Г.П.Коваль, Г.А.Олійник, Б.А.Буяльський, А.Й.Капська та інші.

Праці Л.О.Горбушиної, С.І.Дорошенка, А.Й.Капської, Г.А.Олійника, Г.П.Коваль, М.Р.Львова, Т.Г.Рамзаєвої, О.Я.Савченко, Н.Ф.Скрипченко та інших з питань методики читання, в тому числі й виразного, є підґрунтям нашого дослідження.

Вагомий результат роботи педагогів та методистів – створення теоретичної структури та змісту курсу виразного читання, опрацювання положень техніки та логіки мовлення, емоційно-образної виразності, особливостей читання творів різних жанрів. Однак проблема розвитку виразного читання в молодших школярів є недостатньо дослідженою. Не визначено зміст та форми роботи з виразного читання в умовах педагогічного процесу, взаємозв'язок компонентів виразного читання та послідовність їх використання в уроці, способи ефективною підготовки текстів до виразного читання і аналізу їх з дітьми, специфіку цієї роботи упродовж уроку та на уроках читання творів різних за жанрами. У цілому йдеться про опрацювання шкільної методики виразного читання в початкових класах з урахуванням основ професійного мистецтва, специфіки уроку читання та вікових можливостей молодших школярів.

Недостатній рівень теоретичного і практичного обґрунтування та дослідження виразного читання в практиці роботи школи, особливо в початкових класах зумовили вибір і визначення об'єкта, предмета, мети.

Об'єкт дослідження - навчальна діяльність учнів початкових класів у процесі оволодіння читанням, а предмет - методика формування в них умінь виразно читати.

Мета роботи – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість опрацьованої системи розвитку виразного читання в молодших школярів.

Практичний аспект мети дослідження – довести експериментальним шляхом можливість створення єдиної оптимальної та раціональної методики навчання виразного читання учнів початкових класів у навчально-виховному процесі; обґрунтувати ефективність уроків читання за умов цілеспрямованого керівництва процесом оволодіння виразним читанням. Такий напрям пошуку слід вважати доцільним та перспективним, оскільки він пов'язаний з удосконаленням викладання навчального предмета читання.

Для вирішення зазначених завдань опрацьовано і застосовано методику дослідження, яка включала крім спеціальних спостережень за роботою вчителя і учнів на уроках читання в початкових класах, безпосереднього вивчення досвіду вчителів, теоретичного аналізу в розв'язанні ряду питань, педагогічний експеримент у двох його частинах – констатувальній і формувальній.

Про необхідність педагогізації курсу методики виразного читання свідчать і результати констатувального зрізу, метою яких було – виявити рівні засвоєння виразності читання учнів початкових класів. Обстеженням було охоплено 358 учнів 4 шкіл Рівненської області. Розв'язання цього завдання дало змогу з'ясувати реальні їхні можливості в оволодінні виразністю читання та прогнозувати наступні шляхи удосконалення методики її формування.

Виконання дітьми завдань оцінювалося такими показниками: виразне читання з відповідним до змісту тоном та відтворенням пауз на розділових знаках; монотонне читання без відтворення пауз. За основи критерії визначення рівнів розвитку виразності бралися: творче застосування знань про техніку мовлення та відповідних умінь, логічну та емоційно-образну виразність, про засоби виразного читання, жанрову специфіку творів у межах програми початкових класів.

Для проведення констатувального зрізу покласно було використано прозові та віршовані тексти з

читанок для 1-4 класів.

Здобуті результати дали змогу виявити три рівні оволодіння виразністю читання: високий, середній та низький.

Високий рівень (8-10-14 % відповідно по класах 1-2-3) властивий учням, які правильно та своєчасно виконують вдих та добір повітря, чітко вимовляють звуки, звукосполучення та слова, дотримуються правил літературної вимови, активно використовують властивості голосу – правильно інтонують розповідні, питальні, окличні та спонукальні речення залежно від місця логічного наголосу (найголовніше слово) в реченні, вміють знайти і відтворити в мовленні логічний наголос для тексту в цілому (логічний центр). Ці учні передають авторські думки, почуття. Читання їхнє наближається до дійового.

Середній рівень (24-30-32 %) характеризується відтворенням пауз на синтагмах та розділових знаках. Але при цьому школярі недостатньо звертають увагу на логічні наголоси в реченнях та виділення логічного центру в тексті, що обезбарвлює мовлення та читання.

Низький рівень (68-60-54 відс.) відзначається затрудненнями в доборі повітря, зривом голосу, порушенням орфоепічної вимови, відсутністю вмінь інтонувати речення, спотворенням смислу фрази та думок автора, нерозумінням головної думки навчального тексту.

Середній та низький рівні сформованості виразного читання в цілому свідчать про несистематичність роботи відповідного змісту, її недосконалість.

Причини і характер відставання виразності виявляються в якісному аналізі результатів констатувального зрізу: некерованість диханням (вдих, видих, затримка); нечіткість вимови (дикція, артикуляція звуків та слів), інтонаційно-вимовна недосконалість (орфоепічна вимова слів та інтонування речень), відсутність емоційно-образної виразності (тон читання, передача авторських думок та почуттів). Наслідком зазначених відставань є фальшиве звучання голосу, порушення плавності читання, спотворення смислових зв'язків, артикуляційні та орфоепічні помилки, логічно недосконале читання (без урахування логічного наголосу для речення, логічного центру для тексту).

Дані якісного аналізу свідчать про недоліки роботи над правильним мовленнєвим диханням (фізіологічна основа виразного читання), відсутність належного контролю за артикуляцією звуків та вимовою слів, системи роботи з формування навичок логічного та дійового читання. Останнє значною мірою досягається поєднанням смислового (в тому числі композиційного) та лексико-стилістичного аналізів.

Матеріали констатувального експерименту стали основою для визначення теоретико-практичного спрямування експериментальної методики навчання: знайомити дітей у процесі навчання з технікою мовлення, посилити увагу до формування навичок логічного читання, розвивати навички дійового читання (емоційно-образне усвідомлення тексту), забезпечити в структурі та змісті уроку умови для становлення виразності читання та визначити ефективні способи навчання під кутом зору досліджуваної проблеми.

Техніка мовлення, логіка мовлення, емоційно-образна виразність – три взаємозв'язаних, взаємодіючих компоненти, що становлять основу виразного читання [1,20]. У пошуках ефективних засобів формування виразності ми дійшли висновку, що ефективність методичної роботи одночасно із вказаними основами виразності значною мірою залежить від впровадження у навчально-виховний процес спеціальних лінгводидактичних принципів навчання: цілісність, усвідомленість, доступність, поступовість, мовленнєва спрямованість, комплексний підхід до вивчення слова на уроці, єдність аналізу та синтезу в опрацюванні навчального тексту.

Визначальними для нашого дослідження стали висновки психологів та методистів про розвивальний характер навчання. Весь навчально-виховний процес спрямовувався на вирішення завдань розумового розвитку школярів, їхніх особистісних якостей, пізнавальних здібностей – стійкої уваги, пам'яті, спостережливості, аналітико-синтетичних вмінь порівнювати, узагальнювати, доводити, обґрунтовувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, проводити аналогію; творчих здібностей, самостійності, навичок самоконтролю. Особливого значення надавалося розумовим операціям, основними формами яких є аналіз, синтез, порівняння, класифікація. У нашому дослідженні вони важливі для усвідомлення фактичного змісту тексту, літературознавчих компонентів та формування навичок дійового читання.

У дослідженні ми виходили з того, що читання – особлива мовленнєва діяльність школяра, виразне читання – сукупність мовленнєвих навичок, кожен акт виразного читання – складне синтетичне явище, в основі якого лежать мовленнєві дії. Отже, активна мовленнєва практика – основний спосіб розвитку виразності. Ми розглядаємо процес навчання виразного читання як процес подальшого мовленнєвого розвитку дитини.

Здійснення мовленнєвого підходу на уроках читання вимагає реалізації завдань з розвитку мовлення в усій сукупності, організації різних видів мовленнєвої діяльності, підсилення практичної спрямованості навчання. У системі навчання на уроках читання втілювався принцип першочергового розвитку усного мовлення, бо він - основа оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності.

Мовленнєвий підхід пов'язаний з пошуком раціональних методик викладання на уроці читання, із зосередженням на розвиткові відповідних умінь і навичок, із збагаченням словника учнів, бо саме ці фактори становлять основу формування техніки читання. Важливим було планування на уроках таких видів і форм роботи, які б максимально сприяли становленню орфоепічно правильного мовлення, розвиткові мовленнєвого слуху, бо останнім забезпечується оволодіння орфоепічними та інтонаційно-вимовними вміннями та навичками, читанням в цілому.

Лінгводидактичні засади дослідження пов'язані з основними положеннями праць психолофізіологів про необхідність урахування вікових можливостей дітей у навчально-виховному процесі, сутність мовленнєвої діяльності, особливості процесу розвитку техніки читання та засвоєння літературознавчих компонентів, визначення завдань для відповідних словесних дій у дійовому читанні, специфіку формування образного мислення та уяви, навчального досвіду дитини. Розвиток мовленнєвих умінь та навичок, словесних дій у дослідному навчанні забезпечувався системним підходом до організації навчання на уроці, а також внаслідок актуального усвідомлення та формування свідомого контролю у дітей.

Сукупність психофізіологічних та лінгводидактичних засад допомогли у визначенні характеру діяльності вчителя на уроці.

На основі теоретичного аналізу та практики навчання ми дійшли висновку, що результативність формування виразного читання досягається дотриманням відповідних вимог до методики навчання виразності – поглибленим опрацюванням фактичного та емоційно-образного змісту навчального тексту, посиленою увагою до засобів виразного читання, застосуванням їх у системі роботи на уроці з урахуванням вікових можливостей школярів, їхнього досвіду навчання. Отже, постає завдання втілення зазначених вимог у способах керівництва процесом навчання на уроці, які були б зорієнтовані на відпрацювання виразності читання.

Способи керівництва (методи, прийоми, форми та засоби навчання) реалізовано нами за допомогою відповідних дидактичних структур та змісту уроків читання різних типів, в яких враховано: 1) етапи засвоєння знань, 2) характер навчального матеріалу. Започаткувала та ґрунтовно опрацювала дидактичні структури і зміст Г.П.Коваль [7, 173-177; 4, 21-40].

Опрацьовані дидактичні структури уроків читання орієнтують на оптимальний урок, втілюють провідні ідеї навчальних програм, психофізіологічні та психолого-педагогічні вимоги до уроку, до змісту та навантаження його і кожного етапу, в яких передбачено конкретну роботу над формуванням виразності читання.

Отже, в експериментальній дидактичній структурі закладено оптимальний зміст та визначено ефективні способи навчання з урахуванням тих недоліків, які спостерігаються в практиці навчання. Тільки цілеспрямована та доцільна робота над текстом готує і формує виразне читання.

Завдання експериментальної методики полягало в знаходженні раціональних форм поєднання аналізу і синтезу на уроці. Синтетична діяльність (зв'язне мовлення, читання та робота за текстом в цілому) у експериментальній методиці переважала під час повторення виучуваного матеріалу та в кінці опрацювання нового тексту (робота над фактичним змістом, узагальнююча бесіда, виразне читання, творче застосування знань). На початковому етапі вивчення нового тексту переважав аналіз (підготовка до читання, первинне читання, повторне).

Експериментатор дбав також про практику звукової роботи на уроці, бо від неї залежить розвиток слововживання, техніки читання. З метою збагачення активного словника дітей, полегшення слововживання на етапі повторного читання і упродовж уроку застосовувалось синонімічне читання, робота над багатозначністю слів.

Експериментальні уроки були спрямовані на розвиток образного мислення учнів, умінь бачити внутрішнім зором те, що відповідає словесному авторському змалюванню. Розв'язанню цих питань допомагали завдання, якими вчитель викликав у школярів живі образи про дійсність, що криється за словами тексту (визначити, що можна побачити, почути, відчувати на дотик тощо). Усе це зосереджує учня на деталях тексту, привчає до розуміння описів.

Систематичною і різноманітною за формою була словникова робота, бо вона забезпечує усвідомлення ідейно-образного та фактичного змісту навчального тексту, розвиток навичок зв'язного мовлення та виразного читання.

Для формування виразного читання важлива також і синтаксична робота, якої було достатньо в експериментальному навчанні, - створення та вживання словосполучень, усвідомлення структури речень, їх побудова та інтонування, складання текстів.

У дослідному навчанні багато уваги приділялось аналізу фактичного та емоційно-образного змісту тексту (з опорою на читання). Осмислення зображувальних засобів у процесі лексико-стилістичного аналізу, опрацювання партитури читання, емоційний аналіз, з'ясування авторської позиції, характеристика дійових осіб та їх поведінки сприяли формуванню виразного читання в дітей.

Опрацювання вихідних основ побудови навчально-виховного процесу забезпечило визначення раціональних шляхів оволодіння теорією і практикою виразного читання.

Експериментальна методика навчання виразності систематично застосовувалася під час дослідного навчання в експериментальних класах починаючи з перших, враховувались вікові особливості дітей, використовувались відповідні форми роботи та їх зміст.

З метою з'ясування ефективності експериментального способу навчання на заключному етапі був проведений контрольний зріз за методикою аналогічний констатувальному. За результатами кількісного контрольного зрізу визначено ступінь засвоєння та сформованість виразного читання.

Порівняльний аналіз показників експериментальних та контрольних класів свідчить про значні успіхи учнів експериментальних класів в оволодінні виразністю (3 ступінь – регулятивно-виразний – 73,1 % проти 45,4% в третій контрольних).

Рівні сформованості виразного читання в учнів (2-3 класи)

Рівні сформованості	Початок навчального року				Кінець навчального року			
	Контр. класи		Експер. класи		Контр. класи		Експер. класи	
	2	3	2	3	2	3	2	3
1. Емоційно-естетичний	-	-	52,7	51,7	-	-	17,4	16,7
2. Соціально-моральний	-	12,9	25,2	27,5	-	19,4	63,8	43,3
3. Регулятивно-виразний	-	6,5	22,1	20,8	-	12,7	18,8	40,0

Одержані дані свідчать про те, що під впливом цілеспрямованого навчання значно збагатився досвід оволодіння виразним читанням учнів, що навчалися в експериментальних класах; особливо помітним є зростання другого та третього рівнів серед учнів експериментальних класів, значна кількість яких оволоділа навичками дійового читання, читанням залежно від головної думки і смислу тексту за партитурою; свідоме та творче ставлення до вивчення тексту – важлива умова ефективного формування культури виразності читання художнього твору та відтворення у мовленні молодших школярів; набуття виразності читання (регулятивно-виразний рівень) значно удосконалився, якщо систематично і послідовно вести роботу з формування виразного читання упродовж навчального року (років).

Отже, на основі дослідження ми дійшли висновків:

1. Ефективність методичної роботи з формування виразного читання значною мірою забезпечується послідовним впровадженням у навчально-виховний процес спеціальних лінгводидактичних принципів навчання: мовленнєва спрямованість, комплексний підхід до вивчення слова на уроці, єдність аналізу і синтезу в опрацюванні навчального тексту.

2. Результативність формування виразного читання досягається дотриманням певних вимог до навчання виразності – поглибленим опрацюванням фактичного та емоційно-образного змісту тексту; посиленою увагою до засобів виразного читання – техніки мовлення, логіки мовлення та читання, застосування їх у структурі уроку з урахуванням вікових можливостей школярів, їхнього досвіду навчання.

3. Формування виразного читання на уроці - це система роботи над текстом, що здійснюється упродовж усіх етапів його опрацювання.

4. Стрижневим завданням під час навчання виразності на уроці є цілеспрямоване формування дійового читання. Воно досягається внаслідок спрямованого одночасного аналізу тексту - смислового та композиційного з лексико-стилістичним. Тільки за такого підходу створюються умови для ефективного формування у молодших школярів виразного читання.

5. Засвоєнню логічного читання як однієї з найважливіших складових виразності сприяє застосування таких засобів: визначення головної думки, логічного центру, пауз, логічних ланок, логічних наголосів, мелодики, тону та інтонації. Експериментальним навчанням доведено ефективність цієї роботи як для глибокого усвідомлення тексту (один із видів опрацювання його фактичного змісту), так і для розвитку виразного читання.

6. Вирішальним фактором у розвитку виразності читання є дидактично обґрунтована структура уроку, спрямована на систематичну роботу над цією якістю, що передбачає сукупність навчально-виховних завдань як за змістом, так і прийомами та формами роботи, визначених діючою програмою з читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буяльський Б.А. Поезія усного слова: Азбука виразного читання: Книга для вчителя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Рад. шк., 1990. – 235 с.
2. Г.А Олійник. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 224 с.
3. Запорожец Т.И. Логика сценической речи. Учеб. пособие для театр.и просвет. учеб. заведений. – М.: Просвещение, 1974. – 126 с.
4. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (психологічні та педагогічні аспекти) / За ред. проф. Г.П. Коваль. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 192 с.
5. Капська А.Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1990. – 175 с.
6. Капська А.Й. Як навчити учнів виразно читати. – К.: Рад. школа, 1978. – 108 с.
7. Коваль А.П. Методика преподавания русского языка в школе с украинским языком обучения: Учеб. пособие. – К.: Вища школа, Головное издательство, 1989. – 311 с.
8. Методика вивчення віршів: Методичний посібник для студентів стаціонарного та заочного відділень спеціальності “Педагогіка і методика початкового навчання”. – Рівне, 1994. – 47 с.
9. Методика викладання української мови: Навчальний посібник / С.І Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін./ За ред. С.І Дорошенка. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1992. – 398 с.
10. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів / Г.П.Коваль, Н.І Деркач, З.О.Захарчук, Л.І Іванова; За ред. проф. Г.П.Коваль. – Рівне, 2002. – 136 с.
11. Олійник Г.А. Формування навичок виразного читання в 1 класі. – Тернопіль: Астон, 2001. – 178 с.
12. Формування навичок виразного читання в молодших школярів: Методичний посібник для студентів стаціонарного та заочного відділень спеціальності “Педагогіка та методика початкового навчання”. – Рівне, 1994. – 46 с.

Захарчук З.А К вопросу о способах руководства учебным процессом овладения выразительным чтением.

Резюме. В статье излагается теоретически обоснованная и экспериментально проверенная методика обучения выразительному чтению младших школьников в условиях урока. Сущность ее состоит в максимальной педагогизации и целенаправленности способов руководства учебно-воспитательным процессом на овладение выразительным чтением. Они реализуются через дидактические структуры уроков чтения различных типов, их содержание, воплощают текущие идеи учебных программ, психофизиологические и лингводидактические требования к уроку.

Ключевые слова: выразительное чтение, техника речи, логика речи и чтения, педагогизация методики выразительного чтения, осмысление, эмоционально-образный и лексико-стилистический анализы.

Zakharchuk Z.A. Methods controlling the educational process of mastering distinct reading

Summary. The methods of forming the habits of distinctive reading of the junior grade pupils is theoretically and experimentally tested in the article. The worked out methods are based on the top pedagogical and sensible use of the instructive tuition of process of the distinctive reading. They are realised through the didactic structures of different kinds of the lesson in reading, the leading ideas of the instructive programmes are realized in its subject, it contains psychological, linguistic and didactic demands to the lesson.

Key words: distinct reading, speech technics, speech and reading logic, pedagogical methods of distinct reading, thinking, emotional-figurative and lexical-stylistic analyses.

Одержано редакцією 10.10.2006.

УДК: 37: [504:159. 922-057. 87]

І. П. ЗИЛЬ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Резюме. Статтю присвячено проблемі формування екологічної свідомості учнів основної школи.

Ключові слова: біосфера, екологічна освіта, екологічна свідомість, екологічна ситуація.

На сучасному етапі розвитку суспільства очевидною є проблема взаємодії людської цивілізації та біосфери Землі. Це визнається більшістю вчених, політиків та суспільних діячів. Вирішенням даної проблеми можливе шляхом радикальної перебудови діяльності людини відповідно до законів життя біосфери. Саме тому, останнім часом проблему гуманізації навчання та пошуку ефективних механізмів регуляції взаємодії людини з природою пов'язують з формуванням екологічної свідомості, в основі якої лежать ціннісні установки, спрямовані на відтворення і раціональне використання природних ресурсів.

Ідею єдності та взаємозв'язку людини і природи можна простежити у наукових трактатах В.І.Вернадського про ноосферу. Згідно його вчення, Людина є складовою частиною Природи, тому їх не варто протиставляти, а необхідно розглядати у єдності, тому що усі живі істоти, включаючи й людину, пов'язані між собою та з неживою природою безперервними процесами речовинного енергетичного та інформаційного обміну.

Серед проблем, що утруднюють досягнення цілей екологічної освіти та виховання, можна виділити: гостру необхідність нового підходу до оцінки екологічної ситуації, формування нових ціннісних орієнтацій у системі „Людина-Природа”; недостатній рівень професійної підготовки вчителів при реалізації завдань екологічної освіти та виховання; соціальна потреба виховання ціннісного та шанобливого ставлення до природи та природних ресурсів.

Аналіз історичних аспектів екологічної освіти та виховання особистості, дозволяє нам констатувати, що дана проблема обрана нами для дослідження, виникла давно, але новизна полягає в тому, що пошуки її ґрунтового розв'язання на рівні психолого-педагогічних досліджень проблеми формування екологічної свідомості у навчально-виховному процесі зародилася досить недавно. Тому наше повідомлення стосується саме психолого-педагогічного аспекту взаємодії та особистісного ставлення учнів до природи.

У працях багатьох видатних вчених (В.Соловйов, П.Флоренський, Л.Гумільов, А.Чижевський, Ю.Одум) зазначається, що перед екологічною освітою стоїть глобальна місія, яка передбачає орієнтацію не на нарощування знань, а на забезпечення цілісності людського існування з опорою на високий рівень культури, рефлексивне осмислення екологічних проблем.

Реалізація ідей гуманістичної педагогіки і психології лежить в основі розвитку ціннісного ставлення до природи, навколишнього світу та формування нового типу екологічної свідомості. У зв'язку з цим кризу шанобливого ставлення до природи неможливо подолати без радикальних змін екологічної свідомості підрастаючого покоління, яка передбачає формування системи екологічних цінностей як складових загальнолюдських цінностей у навчально-виховному процесі.

Формування нової екологічної свідомості цілком можна назвати екоцентричною, для якої характерні ряд особливостей: гармонійний розвиток людини і природи, при цьому людина розглядається як один із представників природної спільноти; екологічна рівновага (взаємовплив); процес коеволюції (розвиток природи і людини); панування етичних норм і правил не тільки у взаємодії між людьми, а й у взаємодії зі світом природи.

ЗМІСТ

Постоловський Р.М. Передмова	3
Частина I. Інноваційні технології реалізації навчального процесу у вищих навчальних закладах	4
<i>Артемчук Г.І., Спіцин Є.С.</i> Деякі проблеми реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу в університеті.....	4
<i>Берека В.Є.</i> Педагогічна практика – невід’ємна складова підготовки майбутнього керівника освітнього закладу.	7
<i>Бричок Б.П.</i> . Модернізація освітнього процесу на основі концентрованого підходу.....	15
<i>Вихрущ В.О., Решетуха Л.Г.</i> До проблеми контрольно-оцінної діяльності у педагогічному вищому навчальному закладі	18
<i>Ємельянова Д.В.</i> До питання організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульного навчання.....	20
<i>Янциур М. С.</i> Підготовка майбутніх вчителів до професійної орієнтації учнів у кредитно-модульній системі організації навчального процесу.....	23
<i>Мамчич О.Б.</i> Педагогічна інноватика використання модульної системи у вищій школі.....	29
<i>Петриненко Л.О.</i> Диференціація підготовки майбутніх вчителів-початківців до інноваційної діяльності	33
<i>Шевців З.М.</i> Соціально-педагогічна діяльність як навчальний предмет.....	35
<i>Яцук І.П.</i> Особливості особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя.....	38
<i>Машкіна Л.А.</i> Методологічні засади впровадження інноваційних технологій у вищих навчальних закладах.....	42
<i>Баркасі В.В.</i> Використання можливостей новітніх інформаційних технологій навчання для підвищення рівня інформаційної культури майбутніх вчителів іноземних мов	47
<i>Варич О. С., Сингаївський Д. В.</i> .Розвиток технічного мислення майбутніх вчителів трудового навчання з використанням новітніх інформаційних технологій	51
<i>Кочубей А.В.</i> Формування трудової культури майбутніх інженерів у вищому навчальному закладі засобами народознавства.....	55
<i>Бойчук Ю.Д., Марциновський В.П., Зуб. О.В., Калініна О.В.</i> Сучасні педагогічні технології при викладанні курсу „Основи екології” у вищому педагогічному навчальному закладі	59
<i>Джаман Т.В.</i> Рефлексія професійного становлення соціальних педагогів як інноваційна технологія реалізації навчального процесу.....	65
<i>Комар Т.В.</i> Деякі проблеми професійного становлення студентів гуманітарно-педагогічного факультету	67
<i>Криловець М.Г.</i> Інноваційні технології фахової підготовки майбутніх учителів географії.....	70
<i>Тепла О.Н.</i> Формування від повідальності у процесі фахової підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів	72
<i>Ніконенко І.С.</i> До питання компетентнісного підходу до навчання у вищій школі	74
<i>Перець О.М.</i> Сутність професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	80
<i>Павленко О.В.</i> Шляхи фасилітації процесу інтеракції в системі „Здорова дитина – дитина з особливими потребами”.....	83
<i>Сілков В.В., Сілкова Е.О.</i> До питання про структуру та функції методико-математичної підготовки вчителів початкових класів в умовах кредитно модульної системи організації навчального процесу	85
<i>Суржук Т.Б.</i> Пошук ефективних способів керівництва навчальним процесом індивідуально-диференційованого спрямування.....	88
<i>Яременко О.О.</i> Технології проблемного навчання на уроках іноземної мови для студентів педагогічних вузів	92
<i>Временко М.В., Грабовська Т.О.</i> Формування гендерної компетенції студентів: когнітивний аспект.	95
<i>Бричок С.Б.</i> Інтерактивна лекція у викладанні курсу „Історія педагогіки”	99

<i>Боровець О.В.</i> Проблемне навчання як технологія професійної підготовки педагога	103
<i>Ващик Т.І.</i> Функціонування навчально-наукового педагогічного комплексу.....	105
<i>Голік Л.О.</i> Концептуальні засади полікультурного виховання.....	107
<i>Гуцал Л.А.</i> Формування творчої особистості майбутнього педагога в процесі професійної підготовки.....	110
<i>Філіпп'єва О.А.</i> Стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів.....	113
Частина II. Педагогічні та освітні технології у традиційному та інноваційному вимірах.....	118
<i>Грицай Н.Б.</i> Система підготовки студентів вищих навчальних закладів до проведення про проведення позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі.....	118
<i>Березовський П.П.</i> Тести: Панацея чи опіум? (до проблеми переваг і недоліків тестового оцінювання)	123
<i>Берестецька Н.В.</i> Формування мотивації у курсантів-прикордонників як шлях підвищення їхньої навчально-професійної підготовки у військових вищих навчальних закладів.....	126
<i>Давнюк С.А.</i> Активізація професійної лінгвістичної компетенції студентів на матеріалі синтаксису.....	131
<i>Загайкевич Л.В.</i> Застосування знань фундаментальних наук при вивченні образотворчого мистецтва у вищих педагогічних закладах.....	133
<i>Захарчук З.А.</i> До питання про способи керівництва навчальним процесом оволодіння виразним читанням.....	137
<i>Зиль І.П.</i> Психолого-педагогічні аспекти формування екологічної свідомості учнів основної школи.....	141
<i>Лелюх Ю.В.</i> Готовність майбутніх вчителів до формування мовленнєвої компетенції учнів на уроках читання.....	144
<i>Матіяш В.В., Ковальчук Л.І.</i> Технологічні засади вивчення курсу „Загальні основи педагогіки” в умовах кредитно-модульної системи.....	148
<i>Мороз Л.В., Дохненко Н.Р., Самолюк І.В.</i> Формування навичок читання на початковому етапі навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі.....	150
<i>Петренко О.Б.</i> Технологія викладання гендерних курсів у вищій школі.....	153
<i>Літвінчук С.Б.</i> Самостійна робота студентів як засіб активізації навчання у вищій школі.....	157
<i>Припула Л.П.</i> Розвиток аграрної освіти в Україні: історичний аспект.....	161
<i>Павелків К.М.</i> Психологічні особливості засвоєння лексичного матеріалу іноземною мовою студентами немовних факультетів вищих навчальних закладів.....	164
<i>Сіранчук Н.М.</i> Формування готовності майбутнього вчителя до проведення фасилітованої дискусії як методу розвитку образного мовлення молодших школярів.....	168
<i>Шевченко С.М., Барковський В.В.</i> Формування навчально-пізнавальної компетенції студентів через розв'язання прикладних задач вищої математики.....	171
<i>Шелюк В.О., Василюк В.М.</i> Гуманізація системи фізичного виховання студентської молоді.....	174
<i>Шоробура І.М.</i> Проектування технологій на уроках географії	176
<i>Шпортун О.М.</i> Народнописенна творчість у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя музики.....	179
<i>Яковичина Т.В.</i> Проблема взаємодії у навчальних закладах Волині (друга пол.ХІХ – поч. ХХ)	185
<i>Яшник С.В.</i> Використання гендерного підходу при вивченні курсу „Психологія управління” у вищих навчальних закладах.....	189
<i>Відомості про авторів</i>	192

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 35

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Варич О.С., Хильчук Т.К.

Здано до набору 15.11.2006 р. Підписано до друку 24.11.2006 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,92. Обл. вид. арк. 30,35. Замовлення № 16/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 35.** — Рівне: РДГУ, 2006. — 196 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дидактики вищої освіти, історії педагогіки, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20